

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

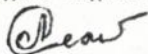
На правах рукопису

Семенов Олена Миколаївна

РОДИННІ ВИХОВНІ ТРАДИЦІЇ
У ПРОФЕСІЙНІЯ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ

13.00.04 – професійна педагогіка

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
ЛЮРІНА Таніта Іванівна

Науковий консультант - кандидат педагогічних наук
ІГНАТЕНКО Петро Романович

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук,
професор САГАЧ Галина Михайлівна;
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ПОСТОВИЙ Віктор Григорович

Провідна установа - Прикарпатський університет ім. В. Стефаника
Міністерства освіти України
(м. Івано-Франківськ)

Захист відбудеться " 9 " жовтня 1996 р. о 14.00 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті
педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою:
254060, м.Київ-60, вул.М.Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
педагогіки і психології професійної освіти АПН України
(254060, м.Київ-60, вул. М.Берлінського, 9).

Автореферат розіслано " 4 " вересня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М.ЦИБУЛЬСКА

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00739454 (W)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність та ступінь дослідженості проблеми.

В умовах становлення національної системи освіти демократичної України зростає потреба у відродженні родинних виховних традицій як духовно-морального джерела формування особистості, ефективного засобу зміцнення національної свідомості, утвердження норм та цінностей української ментальності.

Родинний виховний досвід репрезентували ще літописці та педагоги Київської Русі (Нестор, В.Мономах та ін.). Ґрунтовно вивчали родинні традиції, звичаї та обряди етнографи, історики, мовознавці, педагоги Памва Беринда, М.С.Грушевський, Б.Д.Грінченко, П.Г.Житецький, М.О.Максимович, О.О.Потебня, м.Ф.Сумцов та ін. На значущість родинних цінностей у вихованні підростаючого покоління вказували І.І.Огієнко, С.Ф.Русова, І.М.Стещенко, А.С.Макаренко, В.О.Сухожлинський та ін.

Останніми десятиріччями питання використання народної педагогіки, народознавства в загальноосвітній школі і сім'ї розглядається в історико-педагогічних працях С.Д.Бабишина, Т.І.Мацейків, В.І.Скутіної, Є.І.Сявавко, а також публікаціях П.Р.Ігнатенка, В.О.Коротєєвої, Т.І.Львіної, В.Г.Постового, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергіячук, Р.П.Скульського, Г.Г.Сутріної, В.П.Струманського та ін. Прогресивні здобутки української родинної педагогіки на основі мовознавчого, фольклорного, народознавчого й соціологічного матеріалів розкриваються в працях М.Г.Стельмаховича. З'явилися дослідження, присвячені висвітленню проблеми морального виховання учнів шкіл-інтернатів (Ю.Г.Підборський), профтехучилищ (Н.М.Заячківська, С.О.Нікітчина) на основі народних традицій.

Ефективність використання досвіду родинного виховання значною мірою залежить від високого інтелектуального потенціалу і

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

морально-етичних якостей нової генерації педагогічних кадрів. Тому освоєння його і нове осмислення - необхідна умова професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти.

Теоретичні та методичні аспекти підготовки студентів постійно перебувають у центрі уваги українських і зарубіжних учених (О.О.Абдуліна, А.М.Алексик, В.П.Зінченко, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, Н.Г.Ничкало, Г.М.Сагач, В.А.Семиченко, В.О.Сластьонін та ін.). Дослідники розкривають педагогічні основи сутності професійної готовності, аналізують структуру діяльності майбутнього вчителя, його професіограму.

У ряді наукових праць розглядаються шляхи підготовки студентів до трудового (В.В.Васенко), морального (М.І.Гей), естетичного (Л.Г.Коваль, О.П.Рудницька), патріотичного (Г.Д.Мітін) виховання школярів. Окремі дослідження присвячені питанням формування культури майбутніх учителів засобами української етнопедагогіки (В.В.Зелюк), підготовки студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі (Л.С.Плетеницька).

Поряд з цим зазначимо, що теоретичні та методичні аспекти використання виховного потенціалу родинних традицій у професійній підготовці студентів до навчально-виховної роботи, зокрема з дітьми молодшого шкільного віку ще недостатньо розроблені. Не визначена їх роль у формуванні рис національно свідомих громадян Української держави. Відсутні фундаментальні праці, які стосувалися б наукового обґрунтування відбору родинних мішпоколінних, мовних, побутових, трудових, мистецьких, оздоровчих, родинно-громадських традицій, педагогічних умов, форм і методів їх застосування у вузівській підготовці, характеристики рівнів готовності студентів до педагогічної діяльності з використанням даних традицій.

Здійснення аналізу сучасного стану роботи вчителів початко-

вих класів, підготовки студентів у педагогічних інститутах, опрацювання вузівських та шкільних програм підтверджують, що цей резерв народної культури не завжди використовується належним чином. Причинами такого становища є, зокрема, низький рівень розуміння респондентами духовно-морального потенціалу родинних виховних традицій, відсутність літературних джерел, недостатня орієнтація навчальних дисциплін на даний матеріал.

Усе це зумовлює наявність проблеми в задоволенні потреби щодо використання вчителями знань родинних виховних традицій у педагогічній практиці і можливостями сучасних вищих педагогічних закладів сформувати відповідний досвід у студентів.

Актуальність даної проблеми, її недостатня теоретична та методична розробленість, потреби практики зумовили вибір теми дослідження - "Родинні виховні традиції у професійній підготовці студентів педагогічних інститутів".

Об'єкт дослідження - професійна підготовка студентів педагогічних інститутів.

Предмет дослідження - процес професійної підготовки студентів на основі використання родинних виховних традицій до здійснення навчально-виховної роботи в початковій школі.

Мета дослідження - теоретично й експериментально обґрунтувати педагогічні умови, форми і методи використання родинних виховних традицій у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів педінститутів.

Гіпотеза дослідження: підвищення рівня професійної підготовки студентів педагогічних факультетів забезпечується, якщо:

- викладачі здійснюють науково обґрунтований відбір родинних виховних традицій, систематично використовують знання про них у педагогічному процесі, формуючи при цьому відповідні соціально-

педагогічні установки у студентів;

- а сам процес ґрунтується на реалізації спеціально розробленого комплексу педагогічних форм і методів використання даних традицій у навчально-пізнавальній, пошуково-дослідницькій та практичній педагогічній діяльності.

Для досягнення поставленої мети і перевірки висунутої гіпотези визначалися такі завдання:

- вивчити історичний досвід та проаналізувати сучасний стан використання родинних виховних традицій у навчальних закладах України;

- виявити сутність, соціально-педагогічні функції родинних виховних традицій, здійснити їх науково-обґрунтований відбір для наступної розробки змісту, форм, методів ефективною організацією аудиторної і позааудиторної роботи зі студентами педагогічних факультетів;

- обґрунтувати педагогічні умови реалізації розробленого змісту, форм і методів використання родинних виховних традицій у навчально-пізнавальній, пошуково-дослідницькій, практичній педагогічній діяльності студентів;

- визначити рівні сформованості готовності студентів до педагогічної діяльності з використанням родинних виховних традицій;

- розробити методичні рекомендації з питань використання родинних виховних традицій для вчителів початкових класів, посібник для студентів.

Методологічну основу дослідження становили положення теорії пізнання, про взаємозв'язок родинних і соціальних відношень, роль родинних виховних традицій у духовному, інтелектуальному, естетичному розвитку особистості, діалектичний характер взаємодії і взаємовпливів національного і загальнолюдського у суспільному

прогресі.

Теоретична основа дослідження ґрунтувалася на положеннях філософії, педагогіки, психології, етнографії про роль і значення родинних виховних традицій у системі національного виховання. Пошук, аналіз й обґрунтування процесів і явищ здійснювався з позицій принципів історизму, народності, культури- і природовідповідності. Дослідження спиралося також на основні ідеї, висновки й рекомендації, що містяться у Законі України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ століття"); Національній програмі "Діти України" та інших державних документів.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань дослідження використовувався комплекс методів: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми; педагогічне спостереження, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду; опитування, бесіди, інтерв'ювання, тестування, педагогічний експеримент (констатувчий та формуючий), кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Дослідження проводилось у кілька етапів. На першому етапі (1988-1990 рр.) аналізувалась філософська, психолого-педагогічна, етнографічна, фольклористична, мовознавча, науково-методична література з даної проблеми, з'ясовувався рівень її розробленості, обґрунтовувались критерії відбору родинних виховних традицій для навчальних цілей, визначались вихідні теоретичні засади, об'єкт, предмет, формулювалась гіпотеза дослідження, проводилось опитування викладачів з метою виявлення рівня володіння методикою роботи з родинним виховним досвідом на заняттях.

На другому етапі (1990-1992 рр.) продовжувалось вивчення наукової літератури з досліджуваної проблеми, визначались критерії сформованості готовності студентів до педагогічної діяльності з використанням родинних виховних традицій та здійснювався кон-

статусний етап педагогічного експерименту з метою виявлення рівня їх готовності до даного виду роботи, виявлялись педагогічні умови, форми і методи застосування даних традицій у професійній підготовці студентів педагогічного факультету.

На третьому етапі (1992-1996 рр.) проводилась експериментальна перевірка ефективності розробленої нами програми дослідження і методики її реалізації в підготовці студентів та випускників педагогічного факультету педінституту. На цьому етапі опрацьовувались і узагальнювались проміжні та кінцеві результати педагогічного експерименту, формулювались висновки, готувались відповідні методичні рекомендації.

Експериментальна база. У педагогічному експерименті брало участь 456 студентів, 67 викладачів факультетів підготовки початкових класів Глухівського державного педагогічного інституту ім. С.М.Сергеєва-Ценського, Переяславського педагогічного інституту, Чернігівського педагогічного інституту, а також 285 учителів загальноосвітніх шкіл Сумської області.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні ролі й значення родинних виховних традицій у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів, у виявленні ефективних педагогічних умов, розробці комплексу форм і методів використання родинних виховних традицій у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів педінститутів.

Теоретичне значення дослідження виявляється у розкритті сутності й соціально-педагогічних функцій родинних виховних традицій, визначенні умов їх відбору, рівнів готовності студентів до майбутньої педагогічної діяльності з використанням знань про ці традиції, у розробці моделі процесу професійної підготовки студентів педагогічних факультетів.

Практичне значення дослідження становлять науково обгрунтовані методичні рекомендації для вчителів початкової ланки загальноосвітньої школи щодо застосування родинних виховних традицій у навчально-виховному процесі, які використовуються студентами і викладачами педагогічних вузів як навчальний посібник; розроблені і впроваджені в педагогічному інституті спецкурс "Родинні виховні традиції: історія й сучасність" та етнопедагогічна практика.

Вірогідність результатів дослідження та зроблених на їх основі висновків забезпечується теоретичним обгрунтуванням вихідних позицій, адекватністю використаних методів його предмету і завданням, методами кількісної і якісної обробки даних, результативністю професійної підготовки студентів з використанням родинних виховних традицій в експериментальних групах.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом доповідей на міжнародній (Рівне, 1995), всеукраїнських (Полтава, 1993, Івано-Франківськ, 1995, Ніжин, 1990, Житомир, 1990), мішвузівських (Суми, 1989, Глухів, 1989-1994) науково-практичних конференціях.

Вони відображені в 25-х публікаціях у науково-методичних журналах і спеціальних виданнях.

Результати дослідження впроваджено на факультеті підготовки вчителів початкових класів Глухівського педінституту, в школах м. Глухова, Глухівського, Конотопського районів Сумської області, під час викладання автором курсу народознавства в Сумському обласному інституті вдосконалення вчителів.

На захист виносяться:

- положення про те, що родинні виховні традиції виступають одним із важливих засобів відродження і зміцнення української національної системи освіти, сприяють формуванню духовності особис-

тості, почуттів національної гідності, належності до свого роду і народу;

- сутність й соціально-педагогічні функції родинних виховних традицій, їх роль і місце у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів педінститутів;

- експериментально перевірені педагогічні умови, які забезпечують ефективність форм і методів використання родинних виховних традицій у навчально-пізнавальній, пошуково-дослідницькій та практично-педагогічній діяльності студентів.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу і завдання, розкрито теоретико-методологічні основи, методи дослідження, його етапи, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано дані про апробацію та впровадження здобутих результатів у практику, виділено положення, що винсяться на захист.

У першому розділі - "Родинні виховні традиції як засіб професійної підготовки студентів педагогічних інститутів" - з'ясовано історичний досвід та сучасний стан використання родинних виховних традицій у навчальних закладах України, розкрито їх сутність і соціально-педагогічні функції, умови відбору, роль і місце у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів, визначено їх рівні готовності до педагогічної діяльності з використанням цих традицій.

Ретроспективний аналіз історико-педагогічних джерел з досліджуваної проблеми свідчить, що опора на родинні виховні традиції у навчальних, зокрема педагогічних, закладах України у різні

часи відіграла важливу роль. Вони становили джерело етнокультурної інформації для розробки пізнавальних дидактичних матеріалів, якими доповнювався зміст навчальних предметів, частково виступали предметом пошуково-дослідницької роботи студентів, виконувачи, таким чином, роль педагогічного засобу виховання майбутніх учителів.

У розділі розкрито значення досвіду виховання дітей у видатних родинах України (Косачів, Лисенків, Старицьких та ін.).

Виходячи з аналізу теоретичних джерел (Г.Н.Волков, М.Г.Стельмахович, Є.І.Сявакко та ін.), в основу дослідження покладено розуміння родинних виховних традицій як сукупності духовно-моральних цінностей, ідеалів, засобів і форм навчання та виховання, що передаються в родині від покоління до покоління через працю, усну народну творчість, звичаї та обряди. Педагогічне значення родинних виховних традицій полягає в цілеспрямованому і систематичному впливі на тіло, душу й розум дитини, прищепленні їй якостей здорової і розумної особистості, формуванні рис порядного сім'янина, гідного представника свого роду і народу, свідомого громадянина і палкого патріота Української держави.

У розділі значна увага приділяється аналізу соціально-педагогічних функцій родинних виховних традицій. Духовно-моральна функція дає можливість зрозуміти сенс життя, реалізувати духовні запити. Пізнавальна - подає знання про родовід, родинні, родинно-громадські стосунки, особливості трудової діяльності членів родини тощо. Вироблення нормативів спілкування, що передбачає доброзичливі взаємовідносини, взаєморозуміння, почуття колективізму, а також передача інформації здійснюється за допомогою комунікативно-інформативної функції. Значення естетичної функції полягає у пізнанні і сприйманні довкілля за законами краси. Конструктивна функція визначає раціональні методи виховного впливу

на дитину, організаційна - встановлює режим праці й відпочинку дорослих і дітей. Суспільна функція формує світогляд і моральні засади особистості. Допомогти особистості визначити типи соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних історичних умовах - таке завдання соціалізуючої функції. Виховна функція покликана виробляти норми поведінки, формувати риси характеру, національну самосвідомість тощо. Гуманістична функція є інтегративною.

Враховуючи соціальне замовлення суспільства стосовно вихованості й освіченості підростаючого покоління, а також положення дидактики щодо відбору змісту освіти загальноосвітньої школи, ми виділили основні умови відбору родинних виховних традицій для вивчення їх студентами: наявність духовно-моральної, пізнавальної, виховної, розвивальної, практичної цінності, емоційно-забарвленого та багатого естетичного змісту, його доступність для дітей молодшого шкільного віку та ін.

Розроблена на цій основі класифікація родинних виховних традицій (міжпоколінні, трудові, мовні, побутові, мистецькі, оздоровчі, громадські) ґрунтується на функціонально-змістовому принципі.

Серед міжпоколінних традицій у дисертації розглядаються культ і честь роду, рідні, родинна злагода, збереження успадкованих реліквій, авторитет батьків, старших, етнопсихологія спілкування тощо. При характеристиці трудових цінностей звертається увага на традиції залучення до хатніх і господарських робіт залежно від статі, спільної праці, діяльності майстрів і трудових династій тощо. Мовні традиції включають етикетні, антропонімічні, говіркові, пошанної пареміографії. З-поміж побутових - виділено традиції родильні, весільні, поховальні, раціонального обладнання житла, розташування хатніх речей. Крім того, з'ясовуються особливості мистецьких (пісенні, образотворчі, декоративно-вжит-

кові, фольклорні), оздоровчих (фізичні вправи, ігри, приготування національних страв, практичність одягу, народна медицина, здоровий відпочинок з використанням народного гумору), родинно-громадських (добросусідство, побратимство, опікунство, дитячі і молодіжні об'єднання, колективна взаємодопомога) традицій у вихованні гармонійно розвиненої особистості.

Результати ретельного вивчення пізнавального, морального, естетичного потенціалу родинних виховних традицій повинні знайти відображення в курсах психолого-педагогічних, гуманітарних, методичних дисциплін, а також в позааудиторній діяльності студентів.

На основі синтезу психолого-педагогічних досліджень з проблем підготовки та застосування професійно-педагогічного методу, ми розробили модель професійної готовності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної діяльності з використанням родинних виховних традицій. Зазначається, що така готовність є складним соціально-психологічним утворенням, яке містить у собі комплекс відповідних почуттів, потребово-мотиваційних якостей особистості, знання родинних виховних традицій, професійно-педагогічні вміння і навички їх успішного застосування в навчально-виховній роботі з молодшими школярами.

Потребово-мотиваційний компонент готовності передбачає формування у студентів емоційно-ціннісного ставлення та інтересу до родинних виховних традицій, стійкої усвідомленої потреби в опануванні ними, переконаності в їх духовно-моральній значущості, прагнення передати набуті знання та вміння майбутнім вихованцям, внутрішнього задоволення від даного виду роботи і на цій основі усвідомлення й осмислення ними високої місії родини і педагога.

Пізнавальний компонент готовності становлять знання цінностей й соціально-педагогічних функцій народної педагогіки, родин-

них виховних традицій, зокрема регіонально-локальних; Їх етико-морального, естетичного, пізнавального значення; умов відбору даного матеріалу для початкової школи, науково-методичної літератури та масового і перспективного педагогічного досвіду з проблеми, ціннісні орієнтації та відповідні їм переконання.

Складовими практично-діяльнісного компонента готовності є володіння операціями і діями, що складають вміння і навички аналізувати літературу і педагогічний досвід, проводити етнопедагогічні дослідження, здійснювати художньо-творчу діяльність, розробляти та реалізовувати технології навчально-виховного процесу з використанням родинних виховних традицій, налагоджувати співробітництво з сім'ями учнів та громадськістю.

Визначення місця, ролі і значення родинних виховних традицій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів дало змогу встановити основні якісні характеристики рівнів готовності студентів до педагогічної діяльності.

Респонденти з високим рівнем глибоко розуміють значення і функції родинних виховних традицій, виявляють потребу в їх вивченні, дослідницький інтерес до науково-методичної літератури в цій галузі, можуть розробити режисуру навчально-виховного процесу з використанням даних традицій, створити авторську програму з народознавства, організовувати творчу колективну та індивідуальну етнопедагогічну роботу вихованців, прагнуть постійно вдосконалювати свої знання і вміння, відчують внутрішнє задоволення від даного виду роботи.

Для середнього рівня характерними є повага та емоційно-позитивне ставлення до родинних традицій, усвідомлення їх соціально-педагогічного значення, потреба у вивченні для застосування в майбутній педагогічній діяльності, достатні знання родинного дос-

віду, участь в етнопедагогічних дослідженнях. Однак при цьому наявний дисбаланс між знаннями даного матеріалу і вміннями їх застосовувати у педагогічній практиці без зовнішнього підкріплення з боку викладачів або ж більш досвідчених товаришів.

Студенти з низьким рівнем готовності поверхово оцінюють значення родинних виховних традицій, вияв їх педагогічних потреб зводиться лише до виконання освітніх вимог. Вони мають елементарні знання сутності даних традицій, недостатньо володіють принципами етнопедагогічної діяльності, на практиці використовують даний матеріал епізодично. У таких студентів виявляється слабо виражена потреба взаємозв'язку з батьками учнів, громадськістю.

Респонденти з критичним рівнем гтовності мають абстрактні знання родинних виховних традицій, не усвідомлюють потреби в їх вивченні, вважаючи їх лише проявом минулих часів, не вміють здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність, а під час педагогічної практики - організовувати і впроваджувати режисуру навчально-виховного процесу на основі використання родинних традицій.

За результатами експериментальних даних було визначено вихідні рівні готовності студентів, виявлено їх труднощі у розкритті соціально-педагогічних функцій визначених різновидів традицій, вказано на відсутність у респондентів відповідних дослідницьких, організаторських, комунікативних умінь.

Аналіз причин такого стану спонукав до розробки моделі процесу професійної підготовки студентів з використанням родинних виховних традицій, що передбачає допрофесійний, актуалізаційний, навчально-інформаційний, пошуково-дослідницький, конструктивний, продуцентний етапи з конкретною кінцевою діагностованою метою.

У другому розділі - "Педагогічні умови використання родинних виховних традицій у професійній підготовці студентів педа-

гогічних факультетів" - висвітлено хід формуючого експерименту, подано аналіз результатів упровадження родинних виховних традицій у процес професійної підготовки за авторською методикою.

Для експериментальної перевірки було запропоновано народознавчий спецкурс, етнопедагогічну практику, методичний семінар, а також курси психолого-педагогічного, суспільно-гуманітарного, методичного циклів, котрі були доповнені інформативними матеріалами з народної педагогіки, родинознавства, етнопсихології.

Актуалізаційний етап характеризувався включенням у навчальні дисципліни проблемних питань щодо сутності й соціально-педагогічних функцій родинної педагогіки, а також проведенням методичного семінару з народознавства для викладачів, під час якого вони оволодівали методами і прийомами застосування даного матеріалу в початковій школі.

Зокрема, курси суспільних дисциплін доповнено питаннями генезису духовної культури родини, християнської моралі, історико-культурної спадщини Сіверщини та сучасних Чернігівщини і Сумщини. Апробовані теми занять з діалектології, етимології, етонології, етнофразеології курсу сучасної української мови орієнтувались на формування умінь і навичок етолінгвістичного аналізу літературної і говіркової родинно-традиційної лексики. При проведенні занять з дитячої літератури забезпечувалось вироблення практичних умінь і навичок здійснювати аналіз родинного виховного досвіду на основі творів українських та зарубіжних письменників. Образно-прикладне опанування студентами родинних традицій у курсах методичних дисциплін сприяло формуванню в них духовної культури, розвитку творчих здібностей.

Знання родинних виховних традицій та вміння їх використовувати належить розглядати у взаємопов'язаному ланцюгу "родина-ро-

динні виховні традиції - рідний край". З цієї метою на навчально-інформаційному та пошуково-дослідницькому етапах нами був запропонований спеціальний блок "Родинознавство" як коригуюча міждисциплінарна ланка, програма якого охоплювала змістові основи національного, регіонального колориту, а також методичні компоненти.

Етнокультурні риси жителів Східного Полісся, мова і говори, матеріальна культура краю, де народився кожен студент, специфічні завдання щодо практичного застосування народних знань у педагогічній діяльності розглядалися у розділах "Матеріальна і духовна культура Східного Полісся" і "Методика українознавчої роботи в початковій школі" оновленого курсу "Українське народознавство". За багатством історико-соціальних фактів, наукових гіпотез, конкретних деталей побуту, тлумачень символіки в узорах селянського одягу, за вивченням ігор, пісень, родинних обрядів і свят студенти вчилися бачити складові народної душі, народного характеру, котрі виростають у родині і витворюють історію народу й людства.

Мета занять спецкурсу "Родинні виховні традиції: історія й сучасність" полягала в систематизації вже набутих студентами знань в галузі родинної педагогічної культури, спонуканні їх до активного наукового дослідження виховної мудрості родини й творчого її використання в досвіді національної школи. Заняття базувались на принципах історизму, народності, науковості, гуманізму, поваги до національної культури інших народів.

Опануванню народознавчими курсами сприяли розроблена методика проведення евристичних бесід, проблемних лекцій, диспутів, занять-портретів, зустрічей з родинами трудових династій, навчальних екскурсій до лабораторій майстрів, виставок творчих доробків членів родин студентів, роботи з українознавчими словниками, художньою літературою, а також підготовка методичної теки,

родовідних альбомів, створення етнопедагогічного посібника та експериментальної родинознавчої програми для молодших школярів.

На пошуково-дослідницькому етапі була запроваджена робота студентів у проблемних групах та на етнопедагогічній практиці, яка спрямовувалась на розвиток активності, самостійності, ініціативи, дослідницьких здібностей, формування культури спілкування з представниками різних поколінь. При цьому ефективними методами роботи виявилися: збирання, дослідження етнопедагогічних традицій, говіркових особливостей пошанної пареміографії, побуту й ремесла, створення словників тематичних груп народної лексики, опрацювання фондів краєзнавчих музеїв та праць етнографів Чернігівщини.

Студенти виконували роль пошуковців-дослідників, вчилися вибирати з арсеналу народного досвіду істинний зміст, компоненти, які відповідають духові України: культ батька, матері і дитини. Вони переконувались у нерозривній єдності норм родинного виховання зі всіма інститутами соціального життя народу. Сам факт збирання етнопедагогічних матеріалів підносив авторитет традиційної родини, а це формувало наступність і єдність поколінь, сприяло духовному розвитку майбутніх педагогів. Окрім пізнавальних умінь, вони здобули практичні навички вишивання, лозоплетіння, роботи з соломкою, що ефективно реалізувалось на заняттях із методик образотворчого мистецтва та трудового навчання.

У розділі висвітлюються різноманітні форми і методи застосування студентами зібраних польових матеріалів у позааудиторній діяльності, яка концентрувалась у функціонуванні координаційного науково-дослідницького центру з народознавства, занять діалектологічної, фольклорно-етнографічної секцій, написанні рефератів і наукових робіт, проведення науково-практичних конференцій, олімпіад, пізнавальних конкурсів, свят, фестивалей.

На конструктивному етапі під час педагогічних практик більшість студентів експериментальних груп апробувала авторські програми з родино- і дитинознавства відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їх розвитку. Інтерес дітей до змісту родинних виховних традицій посилювали різноманітні пізнавальні ситуації, завдання на виявлення кмітливості, інсценізація казок, а також уроки родини, уроки етикету, уроки-виставки, уроки-роздуми, уроки родинних ігор.

У позаурочний час практиканти проводили вікторини, конкурси між батьками і дітьми, заняття школи ввічливості, свята побратимства, подорожі "Знатні родини", екскурсії до кабінету народознавства, обрядово-побутові дійства, які сприяли поєднанню пізнавальної діяльності учнів з їх здоровим відпочинком, а також удосконаленню педагогічних умінь майбутніх учителів.

Функцію перевірки потребово-мотиваційної готовності до педагогічної діяльності, набутих знань і умінь виконував методичний семінар "Родинознавство в початковій школі: досвід, проблеми, пошуки", який студенти випускного курсу проводили для вчителів початкових класів і батьків. Таким чином, родинні виховні традиції становили вагомий фактор педагогічної співпраці школи, родини і громадськості у вихованні дітей.

Перевірка ефективності запропонованої програми проводилась на основі оцінки усних відповідей студентів, тестів, контрольних, творчих робіт, виконання ними навчально- та науково-дослідницьких завдань, уроків і виховних заходів, проведених під час педагогічних практик. Використовувались методи незалежних характеристик, педагогічного спостереження, здійснювались діагностичні "зрізи". На основі таких даних до змісту кожного етапу професійної підготовки студентів вносились корективи, з'ясовувалась доцільність

застосування організаційних форм і методів.

За результатами нашого дослідження, таке цілеспрямоване використання родинних виховних традицій у вузівському навчанні, пошуково-дослідницькій роботі та під час педагогічної практики забезпечило в експериментальних групах більш вагомі здобутки в професійній підготовці. Критеріями для порівняння виступали позитивне ставлення, інтерес, потреба у вивченні даного матеріалу, зміст відповідей та ефективність реалізації професійних умінь.

У відносно однакових за рівнем підготовки контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах на початковому "зрізі" наприкінці експерименту (див. таблицю 1) спостерігались істотні відмінності: кількість студентів ЕГ з високим рівнем становила 23% (у КГ- 6%), із середнім рівнем збільшилась на 39% (у КГ-на 15%), з низьким - зменшилась на 45% (у КГ- на 11%). Студентів з критичним рівнем в ЕГ не виявилось, а в КГ становило 8%, тобто зменшилось лише на 10%.

Таблиця 1

Зміни в рівнях готовності студентів до педагогічної діяльності з використанням родинних виховних традицій (у %)

Рівні готовності	Початковий "зріз"		Кінцевий "зріз"	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	0	0	23	6
Середній	12	14	51	29
Низький	71	68	26	57
Критичний	17	18	0	8

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась математичною обробкою.

У студентів ЕГ утрічі зріс рівень сенсорно-мотиваційної готовності до педагогічної діяльності з використанням родинних традицій (у КГ - лише в 1,4 раза), удвічі вищою виявилась науково-дослідницька активність (у студентів КГ - 0,6 раза).

Для студентів експериментальних груп, в основному, були характерними: соціально-значущі судження про роль родинної педагогіки в становленні національної школи, глибокі знання родинних виховних традицій, професійна майстерність, наявність широкого спектру вмій розробляти і впроваджувати технології навчально-виховного процесу в початковій школі з застосуванням родинознавства, що відобразилось, як показало узагальнення результатів формульного експерименту, в педагогічній діяльності випускників вузу.

Дослідження у контрольних групах, де підготовка здійснювалась на основі традиційних підходів, виявило той факт, що, незважаючи на деяке поступове підвищення рівнів їхньої готовності у процесі навчання, наявні в них знання і вміння не відзначались глибиною, професіоналізмом і не створювали цілісної педагогічної системи.

Показники, одержані в ході експерименту, підтверджують сформульовану нами гіпотезу, ефективність запропонованого відбору родинних виховних традицій, доцільність методики їх використання у професійній підготовці студентів педагогічних факультетів. Мета дослідження досягнута, завдання розв'язані.

Результати проведеного дослідження дали підставу сформулювати такі висновки.

1. Родинні виховні традиції є одним із ефективних засобів відродження і розвитку української національної школи, яка покли-

кана забезпечувати формування духовності особистості, почуття національної гідності, здійснювати прилучення до світової загальнолюдської культури.

2. Різновиди родинних виховних традицій - міжпоколінні, трудові, мовні, побутові, мистецькі, громадські, оздоровчі - ґрунтуються на функціонально-змістовому принципі і виступають взаєпов'язаними складовими чинної класифікації за напрямками родинного виховання, а саме морального, трудового, розумового, фізичного, естетичного, патріотичного.

3. Розв'язання проблеми ефективності професійної підготовки студентів педагогічних факультетів на основі родинних виховних традицій сприяють розроблені і реалізовані нами моделі готовності студентів до педагогічної діяльності з використанням родинних виховних традицій та процесу їх підготовки до майбутньої роботи в початковій школі.

4. Дослідження показало, що ефективність реалізації цих моделей забезпечується за таких педагогічних умов: вироблення у викладачів готовності бути носіями народної культури; орієнтації студентів на національну систему навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку; науково-обґрунтованого відбору родинних традицій та їх цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття, волю і поведінку майбутніх учителів; збільшення питомої ваги даного матеріалу у вузівських дисциплінах; розширення діапазону організаційних форм навчально-пізнавальної, науково- і пошуково-дослідницької, практичної педагогічної діяльності студентів з вивчення регіонально-локальних традицій і раціональним їх поєднанням у конкретних ситуаціях навчально-виховного процесу педагогічного вузу; забезпечення студентів і викладачів навчальними та методичними посібниками з родинності.

Підвищенню результативності професійної підготовки студентів у педагогічних закладах різних рівнів акредитації сприяють спецкурс "Родинні виховні традиції: історія й сучасність" та етнопедагогічна практика.

5. Залучення студентів до безпосередньої участі в розробці технології навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі з використанням родинних традицій, забезпечення їх тісного співробітництва з учителями початкових класів дає змогу суттєво підвищити рівень потребово-мотиваційної, пізнавальної, практично-діяльної готовності до педагогічної діяльності.

Дана проблема не вичерпується нашим дослідженням. Подальшого вивчення потребують такі питання, як виховний потенціал родинних традицій у загальноособистісному розвитку майбутніх педагогів, професійна підготовка студентів до роботи з координації взаємодії виховних соціальних інститутів на засадах родинних традицій.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено в таких публікаціях автора:

1. Джерело чисте, життєдайне // Початкова школа.-1992.-№2.- С.54-56; 61.(У співавт., авт. - 2 с.).
2. Народні трудові традиції на уроках читання // Початкова школа. - 1992. - № 2. - С.68-72.
3. Хата моя тесовая // Укр. мова і літ. в школі.-1993.-№6.-С.34-35
4. Народні звичаї в системі підготовки майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія.-1995.-№4.-С.131-140.
5. Народознавство в початковій школі // Педагогічна Сумщина. - 1995.-№4.-С.3-8. (У співавт., авт. - 5 с.)
6. Плуг на щастя // Початкова школа.- 1996.- № 1. - С.53-55.
7. Родинонька // Рідна школа.- 1996.- №7.- С.12-13.
8. Тепло отчого дому: Метод. реком. з народознавства для вчи-

телів поч. класів.-Суми, 1993.-110 с.

9. Методичні рекомендації для проведення фольклорно-діалектологічно. практики студентів.-Глухів, 1990.-46 с.

10. Методичні рекомендації для практичних занять з курсу "Українська діалектологія".-Глухів, 1992.-52с.(У співавт., авт.- 2бс.)

11. Народні традиції як одна із складових підготовки вчителя початкових класів //Традиції виховання у світовій народній педагогіці: Матеріали Міжнар.наук.-практ.конф.(Рівне,7-9черв., 1995). Київ-Рівне, 1995. - Ч.2.- С.182-183. (У співавт., авт.- 2 с.).

12. Родинні традиції як засіб формування патріотів-миролюбців //Педагогіка миру в навчально-виховному процесі школи і вузу: Матер. Міжнар. наук.-практ.конф.(Рівне, 30-31 груд. 1995 р.).-Рівне, 1995.- С.79-80. (У співавт., авт. - 1 с.).

13. Використання діалектної лексики на уроках народознавства //Розбудова національної початкової школи: Матер.Всеукр. наук.-практ.конф.(Полтава,11-13трав.,1993).- Полтава, 1993.-С.97-99.

14. Народні звичаї - провідний засіб виховання учнів національної школи //Українське народознавство і проблеми виховання учнів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 10-12 жовт. 1995 р.).-Івано-Франківськ, 1995.- Ч.2. -С.93-97.

15. До питання про виробничу лексику Східного Полісся //Проблеми української діалектології на сучасному етапі: Матер. ХУІ Республ. діалектолог. наради.-Житомир, 1990.-С.177-179.

16. Елементи народної педагогіки в шкільному курсі української мови //Актуальні питання вивчення у вузі курсу методики викладання мови і літератури в школі: Матер. Республ. наук.-практ. конф.- Ніжин, 1990.-С.54-55.

17. Використання діалектної лексики в курсі початкової школи //Мова в системі початкового навчання: Матер. Республ. наук. -

практ. конф. (Полтава, 12-14 лист.). - Полтава, 1991.-С.100-102.

18. Використання народних традицій трудового виховання на уроках читання в початкових класах //Шляхи вдосконалення навчально-виховної роботи вчителів початкових класів: Матер. обласн. наук.-практ. конф. - Суми, 1989.- С.44-46.(Рос. мовою).

19. Активізація самостійної роботи студентів на заняттях з рідної мови // Проблеми перебудови вищої педагогічної освіти: Матер. міжвуз. наук.-практ.конфер.(Глухів, 27-28 жовт.1989).- Глухів, 1989.-С.59-61.(Рос.мовою).

20. Виховання почуття патріотизму в студентів на заняттях з народознавства //Актуальні проблеми інтєрн. виховання: Матер.міжвуз. наук.-практ.конф. - Глухів, 1991.- Ч.1.- С.47-50, (Рос.мовою).

21. Ознайомлення з бондарним посудом Глухівщини в курсі народознавства //Використ.народознавчого, краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі: Матер. міжвуз. наук.-практ. конф.-Глухів, 1993.-С.160-161. (у спіавт., авт.- 1 с.).

22. Ознайомлення з ремеслами Глухівщини у мовознавчих курсах //Історико-культурна спадщина Глухівщини: Матер.міжвуз. наук. - практи. конф.(Глухів, 27-28 жовт.1992).-Глухів, 1992. -С.121-123.

23. Народна будівельна лексика Глухівщини //Історико-культурна спадщина Глухівщини: Матер. міжвуз. наук.- практи. конф.(Глухів, 27-28 жовт.1992).-Глухів, 1992.-С.119-121.

24. Роль народнорозмовної лексики у підвищенні рівня знань студентів з історії національної культури рідного краю // Історія і сучасність педагогічної освіти: Матер. міжвуз. наук.-практ. конф. (Глухів, 25-26 жовт. 1994).-Глухів, 1994.- Ч.2. - С.48-50.

25. Про мовний етикет вчителя //Історія і сучасність педагогічної освіти: Матер. міжвуз.наук.-практ.конф. Глухів, 25-26 жовт. 1994).-Глухів, 1994.- Ч.2. - С.17-19. (У спіавт., авт. - 1 с.).

Семенов Е.Н. Семейные воспитательные традиции в профессиональной подготовке студентов педагогических институтов.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика; Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины.- Киев, 1996.

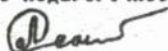
В диссертации освещаются ход и результаты исследования по использованию семейных воспитательных традиций в профессиональной подготовке студентов педагогических факультетов пединститутов. Автором выявлены эффективные педагогические условия, формы и методы использования семейных воспитательных традиций в учебно-познавательной, поисково-исследовательской, практической-педагогической деятельности студентов.

SEMENOV Yelena N. Family educational traditions in the professional preparation of the students of the pedagogical institutes.

Thesis for the degree of the Candidate of Sciences in Pedagogics. Speciality 13.00.04 - professional pedagogy; Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.- Kyiv, 1996.

Results of the research to the employment of family educational traditions in the professional preparation of the students of the pedagogical faculties of the institutes are being elicited. The author reveals the effective pedagogical conditions, the forms and methods of the employment of family educational traditions during the study of higher schools branches of science, in the research, in the time of pedagogical practice of the students are discovered.

Ключові слова: родинні виховні традиції, професійна підготовка, готовність до педагогічної діяльності.

Підписано до друку 26.08.1996 р. Об.І, 2. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 195. Безкоштовно.

ЛОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

11280511

Ab 35.496
AB 35.496